

Nara Petrovič

Domorodci, varuhi živih tradicij

Tehnologije ne bi smeli presojati po tem, ali nas lahko ponese na Mesec ali Mars, ampak po tem, ali nam lahko pomaga preživeti na Zemlji.

Winin Pereira

Zahodna znanost nam je omogočila živeti, kot da nismo več *domorodci* – kot da nismo po izvoru od tam, kjer živimo, kjer smo rojeni. Seveda na Zemlji, kot del milijonov drugih bitij, s katerimi si delimo zrak, vodo, hrano in svetlobo. Ograjujemo se od narave, bojimo se je, zatekamo se k varljivi varnosti mest in tehnike. Po stoletjih razvoja sodobne civilizacije smo tako povsem izgubili čut za preživetje samih sebe kot vrste oziroma celo za ohranitev življenja na Zemlji kot takega. Vse vrednotimo v denarju, monopol nad razvijanjem in širjenjem znanja ima *zahodna* znanost. Poudarjam besedo *zahodna*, ker se je praktično vsa svetovna znanost, kakršno poznamo danes, razrasla na podlagi petsto let stare zahodne paradigme o dominaciji in izkoriščanju šibkejših.

Ni treba, da smo iz afriške džungle, domorodci smo že zato, ker kot vrsta ne bomo nikoli zapustili našega planeta – tu smo rojeni, tu smo doma, Zemljani smo. In tudi če bi ga lahko zapustili, zakaj bi si to sploh želeli? Zagovorniki sonaravnosti radi poudarjajo negativne posledice globalizacije, a tu velja omeniti tudi nesporno pozitivno posledico: bolj kot kadar koli se zavedamo omejenosti naravnih virov, zaključenosti celotnega človeštva in prepletenosti vsega življenja na planetu. Dandanes se nam izkoriščanje drugih hitro vrne kot bumerang, saj iz ekosistema ne moremo izstopiti in ga izrabljati z (varne) razdalje, ne da bi sami občutili posledice ali stranske učinke. Tisti, ki se tega zavedajo, ustrezno skrbijo za celoten planet ter nabranega sodobnega *in* tradicionalnega znanja ne uporabljajo za izkoriščanje in dominacijo.

Ljudje iz vseh dolgoživih kultur v zgodovini so z okoljem vzpostavili natančno ravnovesje, ki jim je omogočalo zadovoljitev potreb, ne da bi uničili naravne vire, od katerih so bili odvisni. To so dosegali z nenehnim razvojem inovativnih tehnologij. Tradicija je ostajala živa prav zato, ker se je nenehno spreminjala in prilagajala spremenljivim naravnim in družbenim razmeram. Živa tradicija je bila temelj obstoja, odpornosti, celo žilavosti narodov. Kadar koli so zakrknjeni vladarji ali drugi veljaki začeli dušiti inovativnost tradicije in jo stiskati v ideološke, politične, gospodarske in druge podobne kalupe, so ogrozili obstoj ožjih in širših skupnosti – ustvarili so puščave in revščino. Danes se je zaradi globalne ekonomske požrešnosti grožnja razširila na ves planet.

Razvoju znanosti je marsikdaj botrovala stiska, ki je terjala iskanje alternativ v nestandardnih smereh. Redko kdo ve, da so bila mnoga področja v Evropi že v 11. stoletju glede na razpoložljivost naravnih virov, potrebnih za preživetje naraščajočega prebivalstva, preobljudena. V Veliki Britaniji je že takrat le petino ozemlja pokrival gozd. Do konca 15. stoletja sta Anglija in Španija že uvažali les iz Skandinavije. Med 16. in 19. stoletjem je dodatne preglavice povzročila mala ledena doba, zaradi katere so letine postale zelo neredne.

Stiska s prostorom in barbarskost vzhoda sta Evropo prisilila k iskanju poti do novih ozemelj na zahodu, da bi rešili problem prenaseljenosti. "Raziskovalci" novih svetov, kot so Kolumb, Marco Polo, Magelan in drugi, niso bili veliko več kot nasilni zavojevalci *že obljudenih* pokrajin. Tamkajšnje prebivalce so obravnavali enako kot druge "naravne vire", ki so "čakali", da jih izkoristijo. Dominacije nad temi pokrajinami pa ne bi mogli doseči brez zahodne znanosti. Ta je bila skozi stoletja vedno odvisna od mecenov in podpornikov, zato se ni mogla izogniti vsaj delnemu služenju njihovim interesom.

Dandanes znanost služi predvsem kapitalu. Laboratorijske raziskave sodobnih teorij, v fiziki, kemiji, biologiji, inženiringu ali informatiki, so astronomsko drage, možne so le zato, ker se v svetu nadaljuje obsežno izčrpavanje naravnih virov in ljudi. Če ne bi bilo izkoriščanja, preprosto ne bi bilo dovolj sredstev za drage raziskave. Te raziskave koristijo navadnemu človeku le posredno, pa še ta korist je marsikdaj iluzorna. Nov računalnik, nov avto, novo škropivo, nova žarnica, nov sintetični material, nova čistila ... vse to nam je vedno le *na prodaj*. Ali ti novi izdelki res oplemenitijo naše življenje, koliko spodbujajo našo ustvarjalnost, iznajdljivost, izvirnost in kakovost bivanja?

Z industrializacijo je prišlo do specializacije posameznikov in dobili smo nov družbeni razred: znanstvenike, plačane raziskovalce, strokovnjake

za vsako malenkost, ki se že pogovorno dobro znajdejo v laboratoriju in kabinetu, slabo pa v stvarnem življenju. Kapitalistična družba je dodala pojme, kot so intelektualna lastnina, avtorske pravice in patenti, ki ščitijo iznajdbe pred “zlorabo” in nagrajujejo iznajditelja glede na uporabnost inovacije.

Znanost je danes še bolj preračunljiva kot prej. Ker brez financiranja ne more preživeti, se prodaja interesom kapitala in z njim vzpostavlja le na videz benigno simbiozo; plemenite izjeme so redke. Človekoljuben in dobronameren značaj znanosti je pogosto le krinka, pod katero se skriva dobro staro farizejstvo.

Test iskrenosti altruizma inovatorjev v današnji kulturi je preprost. Presodimo ga lahko po tem, koliko omejitev zmorejo sami inovatorji postaviti neetičnim praksam, ki uničujejo trajnostni značaj okolja, v katerem deluje njihova družba. Zares ozaveščena kultura *postavlja družbi in zlasti trgu stroge meje*, pri čemer misli na preživetje posameznika, družine, družbe, človeštva in narave. Drugo merilo je finančno: pokažite mi znanost, ki je pripravljena vlagati milijone v raziskovanje preprostih tehnologij, ki bodo ljudem na voljo povsem zastonj, iz lokalno razpoložljivih virov, brez patentov in intelektualne lastnine, in pokazal vam bom znanost, ki deluje v interesu ljudi. Vse preostalo je preprosto biznis; preživetje in dobrobit družbe sta pri tem postavljena na stranski tir.

Če kultura temelji na tradicionalnih znanjih, preizkušenih skozi stoletja, potem sama zaščiti vse tisto, kar je ključno za njeno samopreživetje. Kultura, ki se odmakne od tradicije, se neha zavedati same sebe, izgubi čut za življenje, neizprosne birokratske zahteve postavlja pred konkretne potrebe in hrepenenja ljudi, posebej tistih, ki se odmikajo od iracionalnih pritiskov birokracije v mehko uglašenost z naravnim okoljem.

Oklep, okostje ali gibljivost, svoboda

Slovar slovenskega knjižnega jezika definira *tradicijo* kot nekaj, “kar se je ustalilo v življenju kake skupnosti s prenašanjem iz roda v rod, navada, običaj / kar se je uveljavilo, doseglo na področju kake dejavnosti med njenim daljšim obstajanjem, izročilo”.

Tradicija je še mnogo več kot to, toda današnji zmodernizirani svet jo je stisnil v primež kategorizacij, evalvacij, v folkloro, zgodovinsko dediščino, spremenil jo je v muzejski eksponat z visoko sentimentalno vrednostjo in praktično nobeno uporabno. Varuhi kulturne dediščine si prizadevajo ohranjati predvsem oblikovne, estetske in folklorne prvine

tradicije, ne znajo pa seči do njenega bistva – *preživetvene inovativnosti*, ki je temelj samoohranitve vsake kulture.

Navadno pri tradiciji poudarjamo uveljavljenost, ustaljenost, utečenost, izročilo, pozabljamo pa na izvirnost, iznajdljivost, prilagodljivost in inovativnost. Nobena tradicija na svetu ni bila skozi stoletja statična, vse so se nenehno spreminjale in spretno razvijale vedno nove pripomočke, metode, tehnike, orodja, navade ... Ohranjanje tradicije kot dinozavro-vega skeleta je popoln nesmisel. Zares jo ohranjamo le, če jo živimo in ji dopuščamo, da se organsko razvija v skladu z duhom časa. S tem ji omogočamo, da ostaja nosilec trdoživosti družbe in vzdržujemo naravno imunost skupnosti na raznolike zunanje vplive.

To je glavna značilnost tradicije, neskončno pomembnejša kot materni jezik, narodne noše, stara glasbila, ljudske pesmi in kuharski recepti. Zares živa tradicija se nasloni na vse našteto, vendar to potem umesti in preoblikuje glede na trenutni čas in prostor; uči se iz preteklosti, vendar dopušča oziroma celo spodbuja izboljšanja in prilagajanja – ne brezglavo, ampak na podlagi mnogih informacijskih povratnih zank, ki skrbijo, da novosti ne bi ogrozile preživetja skupnosti in njenega okolja. Del žive tradicije so vedno samozaščitni mehanizmi.

Winin Pereira pravi: "Raba tehnoloških rešitev je proces, pri katerem 'rešitev' vsakega problema ustvari mnoge podprobleme, kar vodi v eksplozivno verižno reakcijo. Prepričanje, da lahko tako zagotovimo trajnosten razvoj, je praznoverje. Pozitivni procesi kroženja povratnih informacij potrebujejo samoomejujoč mehanizem, sicer postanejo nestabilni in uničijo sami sebe."

V 19. in 20. stoletju se je beseda tehnologija uporabljala skoraj izključno v kombinaciji s pridevniki sodobna, vrhunska, kemijska, strojna, informacijska ..., tradiciji je bila tako rekoč odvzeta pravica razvijanja in uvajanja inovacij. Monopol nad razvojem znanja je prevzela znanost ali morda bolje "znanstvenizem". Jurgen Habermas je dejal: "*Znanstvenizem (scientism)* pomeni zaverovanost znanosti same vase; to je prepričanje, da znanosti ne moremo obravnavati kot ene od oblik znanja, temveč da moramo znanje povsem enačiti z znanostjo."

Znanost svojega razvoja ni začela iz nič, močno se je oprla na dognanja tradicionalnih tehnologij, si jih prilastila v obliki intelektualne lastnine, patentov, ne da bi priznala avtorske pristojbine in okoljske odškodnine domorodcem, ki so jih razvili. Do danes se je v svetu uveljavila okostenela znanstvena paradigma, ki je znanstveniki večinoma ne znajo niti videti, kaj šele da bi jo zmogli spremeniti.

Thomas Kuhn je v svojem delu o paradigmah opisal vedenje znanstvenikov ob soočenju z dokazi, ki so nakazovali na nove nazore. Ko so novi dokazi jasno pokazali potrebo po spremembi paradigme, so se začeli znanstveniki na vse mogoče načine prizadevati, da bi dokaze stlačili v svoj stari svetovni nazor. Da bi obvarovali staro, so celo zavračali ali na novo tolmačili prej pridobljene podatke – vselej nezavedno. V določenih primerih so celo postali slepi za nove podatke; čeprav so jih imeli tik pred seboj, jih dobesedno niso zmogli videti.

Tradicionalna tehnologija izvira iz prav take paradigme, ki ji sodobna znanost ne zna priznati vrednosti: vse znanje deli zastonj, spodbuja nadgradnje inovacij; razvijajo jo običajni ljudje sredi običajnega bivalnega in delovnega okolja brez zapletenih teorij; namen inovacij je takojšnje praktično olajšanje življenja; inovatorji ne potrebujejo priznanj; znanje se širi spontano od ust do ust; ni ga mogoče zlahka uporabiti za dominacijo in izkoriščanje ali "ograditi" s patenti; čas, ko je inovacija nastala, ali zdaj ali pred mnogimi stoletji, je nepomemben.

Tradicionalni sistem spodbuja zanašanje ljudi nase in jih s tem osvobaja odvisnosti od drugih in podložnosti dominaciji. Spodbuja tudi svobodo, da ljudje za reševanje svojih problemov in za to, da vzdržujejo nadzor nad lastnim bivalnim okoljem, uporabijo ustvarjalnost. Ker temelji na obnovljivih virih, surovinah in energiji, je dolgoročno *trajnostna*.

Na področju trajnostnega razvoja se zahodna znanost niti približno ne more kosati s tradicionalno tehnologijo. Tudi zato, ker tradicionalna tehnologija spretno integrira vase mnoga orodja, ki jih je razvila zahodna znanost, ter hkrati ohranja trajnosten značaj, medtem ko znanost večinoma ne zna izstopiti iz laboratorijske miselnosti in ne zmore ustaviti uničevanja okolja v imenu napredka. Znanstvena etika ima žal veliko pomanjkljivosti.

Naj še enkrat citiram Winina Pereiro: "Zahodna znanost verjame, da nobena hipoteza, ki je ne potrdimo z eksperimenti, nima praktično nobene vrednosti ... Stvarnost je torej treba poškodovati – morda celo uničiti –, preden bi veljalo kot 'znanstveno' predlagati aktivnosti, s katerimi bi se izognili škodi. [...] Ena temeljnih domnev zahodne znanosti je, da morajo biti vsi poskusi ponovljivi. Toda ko nekaj ukrenemo, se stvarni svet spremeni. Ne moremo videti, kaj bi se zgodilo, če bi se temu ukrepu izognili. Nimamo na voljo 'kontrolnih' svetov, s katerimi bi primerjali svojega. Morda prav zato obsežno uničevanje okolja ostaja neopaženo ali pa se večini ljudi in znanstvenikov zdi normalno."

K sreči je med znanstveniki vse več svetlih primerov iskrenega zavzemanja za trajnostni razvoj in tudi za tradicionalne tehnologije. Tudi znanstveniki vse bolj vidijo, da so bili dolga desetletja kot otroci, ki so

se v majhnem peskovniku igrali z velikim buldožerjem. Škoda je le, da je uničenje okolja moralo doseči takšne razsežnosti, preden se je znanost vsaj malce predramila.

Tradicionalna tehnologija se je v tem času borila za preživetje. V odročnih predelih Afrike, Avstralije, Azije in Amerike so se še ohranila mnoga stara znanja, v Evropi so jih povozili znanost in tehnika, avto, televizija ... Obujanje živih tradicij je zato v Evropi še toliko pomembnejše. Tudi pri nas potrebujemo domorodce, ki bodo skrbeli za ohranjanje in razvoj prizemljenih modrosti o človeku *tega prostora* in njegovem bivalnem okolju. Če bomo na tradicijo gledali kot na stvar preteklosti, nekaj, kar mora današnja tehnološka družba ohranjati kot muzejski eksponat za prihodnje generacije, jo bomo zelo kmalu povsem uničili. Dovolj je, da predajanje tradicije pretrgamo za dve do tri generacije in že si bo težko opomogla, v Evropi pa se zatiranje tradicije postopno dogaja že stoletja.

Najbolj so prizadeti prav tisti, ki so navadno glavni varuhi tradicije: kmetje in obrtniki. Če danes predlagate kmetu, naj opusti traktor, se vam bo režal. Če vinogradniku predlagate, naj opusti škropiva, bo zmajal z glavo, češ, saj potem ne bo nič zraslo. Če tesarju predlagate, naj opusti električna orodja, se mu bo to zdelo potrata časa. Kdo še zbira in shranjuje lastna semena? V mnogih primerih je to celo z zakonom prepovedano. Kateri kmet pri nas dosega visoko stopnjo samooskrbnosti in ni primarno usmerjen v prodajo pridelkov, potem pa živila kupuje v trgovini? Neki lovec v Kočevskem Rogu mi je rekel, da ne smem trgati jabolk iz opuščenih sadovnjakov, naj si grem po jabolka v supermarket! Toliko o razumevanju do domorodcev, ki se v veliki meri preživljajo (preživljamo) tudi z nabiralništvom. Kot da imamo oprane možgane, ne vidimo, da je naše življenje netrajnostno in da tako ne bomo mogli živeti prav dolgo.

K sožitju zahodne znanosti in tradicionalne tehnologije

Tradicionalna tehnologija razume tokove snovi in energije. Uspešna je v zajemanju naravnih virov v zadostni meri, da ji to omogoči ustvarjalnost in preživetje. Znanost zanimajo le energetske in snovne konverterji, ki "neuporabno" energijo in snovi (ki jih ni mogoče tržno izkoriščati) pretvorijo v "uporabne" (tržno rentabilne). Znanosti navadno ne zanima spontano širjenje novih znanj, to se zgodi šele takrat, ko je novo znanje zaščiteno, patentirano in pretvorjeno v industriji uporabno obliko.

Toda zakaj bi se moralo znanje pretakati izključno po kanalih, ki ustrezajo tržnim merilom? Zakaj ne bi dopustili tudi "neznanstvenega" znanja,

ki ga razvijajo ljudje v okviru tradicionalnih skupnosti in ga širijo, ne oziraje se na sistemske nadzorne mehanizme?

Ne mislim, da je vsa znanost slaba in vsa tradicionalna kultura dobra. Objektivni *znanstveni* pogled na znanost in tradicionalno tehnologijo nam lahko pomaga zblížati obe metodi pridobivanja in širjenja znanja, zlasti pa odmakniti se od nesporno uničujočih prvin svetovne ekonomije. Ravno toliko, kolikor je tradicija rada nezaupljiva do tehnoloških novotarij, znajo biti pretenciozne visokoleteče ambicije znanosti. Dialog lahko znanost nauči zaupanja, ponižnosti in sodelovanja pri skrbi za vse življenjske habitate na Zemlji.

Prepad med sedanjo znanostjo in tradicijo je velik in nepravičen. Znanost troši milijarde evrov, da financira visokokvalificirane znanstvenike, njihove specializirane laboratorije, zapletena orodja, globalne, visoko predelane vire itd., zato ne more obstajati brez izkoriščanja, medtem ko so raziskave tradicionalne tehnologije razpršene, izvajajo jih "običajni" ljudje, integrirani v vsakdanje okolje, s preprostimi orodji in iz surovih, lokalnih virov, kar je samodejno varovalo pred izkoriščanjem. Zahodna znanost je energetske potratna, stroške raziskav in iznajdb vrednoti po tržnih merilih, ne da bi upoštevala breme za okolje in izčrpavanje virov (marginalizira eksterne stroške), saj primarno izhaja iz teoretskih premis. Tradicionalna tehnologija je energetske varčna, stroške raziskav vrednoti glede na trajno razpoložljivost virov, izhaja iz konkretnih potreb ljudi, inovacije so namenjene neposredno ljudem, širijo se spontano in brezplačno, vsem so na voljo takoj ter so tako preproste, da jih lahko vsak ponovi doma. V zahodni znanosti so inovacije nadzorovane s patenti, namenjene so najprej trgu in industriji (ki financirajo raziskave), šele potem "potrošnikom"; tem so na voljo šele potem, ko jih industrija pretvori v tržni izdelek in jih ni mogoče izdelati doma.

Zahodna znanost potrebuje ljudi, ki so primarno odvisni od znanosti, industrije, denarja in od umetnih ravnovesij v ekonomsko-tehnološkem okolju, zato ovira konkurenco in privatizira naravne vire. Tradicionalna tehnologija poudarja odvisnost primarno od lokalne skupnosti, naravnih virov in ravnovesij v živem bivalnem okolju, zato dopušča prosto deljene znanja tudi s tistimi, s katerimi si delijo odvisnost od istih naravnih virov. Znanstvenik svoje delo opravlja za denar, nagrade, uradna priznanja in veljavo, ljudskemu raziskovalcu pa zadostujeta že notranje zadovoljstvo in hvaležnost uporabnikov njegove inovacije. Posledica vseh omenjenih značilnosti zahodne znanosti je njen netrajnosten značaj in odsotnost varoval pred škodljivimi inovacijami. Navedeno lahko ponazorim z dvema primeroma:

Drevo nim (*Azadirachta indica*) v Indiji že od davnine uporabljajo kot naravni pesticid. V semenu in listih je več kot sto različnih učinkovin, ki hkrati vplivajo na več fizioloških sistemov pri žuželki. Da bi žuželka razvila odpornost, bi se moralo zgoditi več mutacij hkrati, kar je zelo malo verjetno. Zato so lahko nim uporabljali stoletja, ne da bi se zmanjšala njegova učinkovitost. Potem so prišli znanstveniki in se odločili, da bodo določili aktivne učinkovine, da jih bodo ekstrahirali, prečistili, morda pozneje ustvarili sintetične učinkovine, ki bi jih lahko podjetja uporabila v komercialne namene. Toda uporaba posamičnih rastlinskih kemikalij drastično poveča verjetnost, da bo žuželka razvila odpornost nanje. Potem lahko znanost ovrže eno kemikalijo za drugo, dokler žuželka ne postane odporna na vse učinkovine. Za raziskave, industrijo, trženje itd. porabijo na milijone evrov (verjetno jih ob tem zaslužijo na desetine milijonov), toda naposled pokvarijo stoletja učinkovit pesticid, ki so ga kmetje pridobivali praktično zastonj in z zelo malo truda. Nim je k sreči še vedno učinkovit, toda zahodno znanost velja opozoriti, naj bo pazljiva pri komercializaciji posamičnih učinkovin in naj zaslužka ne postavlja pred zdravo pamet stoletnih tradicij.

Drugi primer je sončna celica. Kot že rečeno, znanost zanimajo skoraj izključno zapleteni energetski konverterji, ki spadajo v sodobni tehnološki sistem. Starodaven energetski konverter, ki ga vsi poznamo, je list. Če list primerjamo s sončno celico, lahko ugotovimo, da je sila neučinkovit: pretvori le do tri odstotke sončne energije, ki pade nanj. Sodobne celice dosegajo mnogokrat večjo učinkovitost. Toda sončna celica ima samo eno nalogo: da dvajset do trideset let proizvaja električni tok, neučinkovita je ob oblačnem vremenu, ker je črna, se greje in s tem (*de facto*!) prispeva h globalnemu segrevanju, na koncu postane okoljsko breme (odpadek), že za njeno izdelavo pa je bilo porabljen več energije, kot je v času delovanja proizvede. List, po drugi strani, nastane z zelo nizko porabo energije, deluje približno pol leta, potem se spremeni v hrano živalim ali žuželkam; ni le pretvornik energije, ampak tudi sintetizira mnoge kompleksne kemikalije, ima estetsko funkcijo, s hlapenjem vode skozi pore hladi ozračje itd.

Tradicionalne skupnosti so razvile znanja, kako *trajnostno* uporabljati energijo in snovi, ki jih je proizvedel list. Svoje inovacije prosto delijo z drugimi. Zanašanje na povsem surove naravne vire se bo marsikomu zdelo korak nazaj v primitivnost, toda nova miselnost omogoča uporabo tradicionalnih načinov v navezi z določenimi sodobnimi tehnologijami ali elementi le-teh.

Internet je postal stičišče obeh svetov, v kateri inovativnost ljudi črpa z obeh strani. Ljudje razvijajo nova orodja, sisteme, metode in po zaslugi

interneta podrobni opisi o tem v hipu zaokrožijo po vsem svetu v obliki *shareware*, *DIY* rešitev. Zares dobre ideje doživijo raznolike aplikacije, nadgradnje, dodelave ... Znanost, po drugi strani, povzema ljudske inovacije in jih uporablja v znanstvene namene. S tem se vsaj v določeni sferi po malem briše meja med laično (tradicionalno) in strokovno (zahodno) znanostjo.

Zahodna znanost, gospodarstvo in politika se učijo dopuščati razvoj tradicionalnih sistemov, ne da bi jih obremenjevali z vzvodi dominacije in izkoriščevanja (na primer v obliki nerazumno visokih davkov in prispevkov). Ljudje, ki znova vzpostavljajo živo tradicionalno kulturo, pa se učijo samozavestno boriti za svoje pravice in postavljati nove norme, s katerimi živijo v dveh svetovih hkrati.

Renesansa domorodstva na Zahodu?

Marsikateri ljudski inovator čuti nelagodje ali negotovost, ker se zaveda, da inovacije, ki jih je razvil, spadajo v zakladnico tradicionalne tehnologije, on pa bi zanje vendarle rad nekaj iztržil. Izziv današnjega časa je, kako širiti nova znanja zastonj, kot domorodcem narekuje čut tradicionalizma, pa vendar poskrbeti za lastno preživetje – za kar je v sodobni družbi preprosto potreben denar.

Če se povsem prepustimo sistemu, bo ta zahteval, da v skladu z njegovimi pravili odpremo podjetje in vsak mesec prispevamo nekaj sto evrov v državno blagajno, da delujemo kontinuirano in da plačujemo še bančne, davčne in računovodske storitve, če jih omenim le nekaj. To povsem zaduši ustvarjalnost – temeljna ideja tako morda ostane edina pristna inovacija, v nadaljevanju pa le še na silo izumljamo novotarije, da bi pritegnili stranke in zaslužili dovolj za kritje vseh nastalih stroškov. Prej smo živeli morda z dvesto evri, v mirni preproščini in ustvarjalni svobodi, potem jim moramo naenkrat zaslužiti osemsto, od katerih nam jih nazadnje spet ostane dvesto, ves čas, mir in ustvarjalnost pa pokoplje živčna zagnanost. Inovativnost umre, da ustrezemo sistemu.

Na začetku sem omenil zakrknjene vladarje in veljake, ki s togimi sistemi zadušijo tradicijo in s tem odpornost celotne družbe. Današnji sistem počne prav to. Bolj popustljiv je do multinacionalk in drugih velikih podjetij, ki mu (na račun državljanov) prinašajo denar, kot do živih ljudi, ki ohranjajo pri življenju ljudsko kulturo z brezplačnimi inovacijami, prostovoljnim delom in pogumnim raziskovanjem tradicionalnih ved.

Potrebujemo torej način, kako pokriti stroške dela tradicionalnih inovatorjev in obenem ustvarjati oaze tradicionalne tehnologije, kjer se vse razvija brezplačno, brez patentov in v živem naravnem okolju, v dobro vseh državljanov in sveta. Glede na globalno krizo in klimatske težave, s katerimi se spopada svet, si tradicionalne tehnologije zaslužijo vso podporo; zaradi širine delovanja, razpredenosti, praktične inovativnosti in integriranosti v prostor imajo ključno vlogo pri zagotavljanju rešitev za vse svetovne težave.

Institucionaliziranje rešitev, zapiranje poskusov v laboratorije in golo znanstveno teoretiziranje lahko ob enormnih stroških zaobseže le delček problema. Preprosti ljudje v milijonih vaseh po Zemlji pa lahko svetu zagotovijo visoko stopnjo inovativnosti ob enaki meri kakovosti bivanja brez obremenjevanja okolja. Institucije, ki varujejo naravno okolje s klavzulami in zakoni, bi morale biti sposobne prepoznati tovrstne *žive varuhe* okolja, domorodce, ki za okolje skrbijo zato, ker so z njim tesno prepleteni, ker so od njega neposredno odvisni in jim je zato sveto.

Težko je pričakovati, da bodo to zmožni razumeti vsi uradniki, prav zato domorodci ne smejo popustiti okornim sistemskim zahtevam, ki jih v imenu spoštovanja zakonov prisiljujejo k dobesedno nespametnim dejanjem. Kadar so zakoni družbe v nasprotju z zakoni narave in ohranjanjem življenja, je spoštovati te zakone dobesedno neetično – to je v nasprotju s človeškimi pravicami, ki naj bi jih zagotavljala demokratična pravna ureditev. Pravico se imamo postaviti za svoje temeljne potrebe – in za potrebe živih bitij, s katerimi sobivamo.

V zgodovini se nobena nova ureditev ni uveljavila z odobritvijo prejšnje. Vsaka je bila najprej v ilegali, medtem ko se je stara ureditev na vse kriplje borila, da bi ohranila moč in oblast. Tisti, ki se zavedajo zmot sodobne družbene ureditve, ne smejo popuščati pred “ja, ampak” in “to je nerealno”, saj imajo nešteto argumentov v svoj prid, celo znanstveno merljivih. Domorodci se bodo morali dostojanstveno postaviti za svoje mesto pod soncem kot varuhi živih tradicij. Doseči bodo morali stopnjo visoke kolektivne inovativnosti in tako številni se bodo morali povezati, da nihče več ne bo mogel zanikati njihovih pravic ali jim oporekati.

K pisanju tega besedila me je navdihnil Winin Pereira, nuklearni fizik iz Indije, ki se je ob srečanju s tradicionalnimi tehnologijami odvrnil od zahodne znanosti in o tem napisal nekaj knjig. Za konec navajam še nekaj njegovih misli, kot piko na i doslej napisanemu: “Smer, v katero se razvija zahodni svet, ni nujno tista, ki ji moramo slediti. Izbiramo lahko med sprejemanjem omejene racionalnosti zahodnega sistema, zaradi katerega

je ta sistem samouničevalen in nepravičen, ali pa objamemo holistične sisteme znanja in prakse, ki so trajnostni in pravičnejši. [...]

Nujno potrebujemo podporo in razvoj sistemov znanja, ki niso obremenjeni z omejitvami zahodne znanosti. [...] Takim znanostim ni treba biti pasivni prejemnik izdelkov 'ekspertov', temveč so lahko same ustvarjalke novega znanja. Raziskave, ki so jih formalni znanstveniki v zadnjih nekaj stoletjih poskusili monopolizirati, je treba vrniti ljudskim množicam.

Morale bi obstajati ljudske znanosti – podmnožice znanja –, kajti različne pokrajine imajo svoje značilne potrebe, seveda pa so lahko povezane na drugih ravneh. Take sisteme bi moral proučevati in uporabljati vsakdo. Revitaliziranje ljudskih znanosti lahko milijonom povrne ustvarjalnost in moč, ki sta jim bila odvzeta. To je verjetno edini način za vnovično vzpostavitev trajnostne družbe.”